

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2015-01-29

U2015/453/UC

Utbildningsdepartementet

Översyn av folkhögskollärarexamen

Innehåll

Sammanfattning.....	6
1 Författningsförslag.....	9
Förslag till förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)	9
2 Bakgrund.....	13
3 En särskild utbildningsform – folkhögskolornas särdrag.....	15
3.1 Huvudman med nära relation till det civila samhället.....	15
3.2 Inte bundna av nationella läroplaner	15
3.3 Egna system för antagning och bedömning	16
3.4 Inga formella behörighetskrav för lärare och rektorer	17
4 Folkhögskolläraryrket.....	20
4.1 Programmets utveckling över tid	20
4.2 Programmets nuvarande struktur och innehåll	21
5 Folkhögskolornas verksamhet i siffror.....	24
5.1 Verksamhetsformer.....	24
5.2 Deltagare	25
5.3 Lärare och rektorer.....	26
6 Anpassning till förändrade förutsättningar	28
6.1 En omvärld i förändring.....	28
6.2 Organisatorisk heterogenitet.....	28
6.3 Kunskap om betyg och bedömningskriterier	29
6.4 Nya grupper av deltagare ställer andra krav på lärarna	30
6.5 Den utbildningsvetenskapliga kärnan	31
7. Föreslagna förändringar	32
7.1 Målen kunskap och förståelse.....	32
7.2 Målen färdighet och förmåga.....	34
7.3 Målen värderingsförmåga och förhållningssätt	35
7.4 Övrigt.....	35
8 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	37
9 Konsekvensutredning	39
9.1 Ekonomiska konsekvenser	39
9.2 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen	39
9.3 Konsekvenser för enskilda huvudmän	39
9.4 Konsekvenser för deltagare i utbildningen	39

9.5 Konsekvenser för jämställdhet och integration	39
9.6 Sveriges medlemskap i Europeiska unionen	39

Sammanfattning

Folkbildningen har sedan sin framväxt spelat en viktig roll för demokratin i Sverige. Folkhögskolorna är en del av folkbildningen och har en speciell ställning och viktig roll att fylla i det svenska utbildningsväsendet. I propositionen Bäst i klassen – en ny lärarutbildning (prop. 2009/10:89, bet. 2009/10:UbU16, rskr. 2009/10:248) som föregick införandet av den nya lärarutbildningen 2011 gjorde regeringen bedömningen att folkhögskolläraryxamen borde ses över i särskild ordning, för att klargöra hur man på bästa sätt tillgodoser de behov av lärarkompetens som finns inom folkhögskolorna och folkbildningen i stort.

Med utgångspunkt i nämnda proposition uppdrog Regeringskansliet (U2012/6332/SAM) åt docenten Lena Lindgren att biträda Utbildningsdepartementet med att se över folkhögskolläraryxamen. Uppdraget omfattade att

- analysera folkhögskolornas behov av lärarkompetens,
- bedöma om det inom ramen för nuvarande folkhögskolläraryxamen finns några behov som inte är tillgodosedda och som inte heller tillgodoses av övriga läraryxamina, och
- om sådana behov identifieras, lämna förslag på eventuella justeringar av folkhögskolläraryxamen.

I uppdraget angavs att förslagen skulle rymmas inom befintliga ekonomiska ramar och att de inte skulle innebära att folkhögskolläraryxamen överstiger nuvarande 60 högskolepoäng.

Översynen visar på behov av att justera examensbeskrivningen för folkhögskolläraryxamen i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100).

Det finns flera skäl till att ändringar behöver göras i examensbeskrivningen. Ett skäl är att folkhögskolor organiseras och bedriver sin verksamhet allt mer heterogent. Ett annat skäl är att utbildning på folkhögskola allt mer tycks bli en utbildningsform där personer som inte slutfört eller behöver komplettera sin skolgång kan få en ny möjlighet att göra detta. Deltagarnas ålder har sjunkit och deras genomsnittliga utbildningsbakgrund har blivit avsevärt kortare. Vidare har andelen deltagare med olika former av psykisk funktionsnedsättning liksom andelen utlandsfödda med svårigheter att tala, läsa eller skriva svenska ökat.

De ändrade förutsättningarna för folkhögskolorna innebär att det finns behov av nya former av kompetens hos folkhögskollärarna. Detta bör avspeglas i examensbeskrivningen för folkhögskollärarexamen.

De ändringar som föreslås innebär att målen omformuleras så att de vidgar förståelsen för den verksamhet som bedrivs på folkhögskolor och förtydligar folkbildningens betydelse som samhällsfenomen. De ändringar som föreslås knyter också an till den utbildningsvetenskapliga kärna som finns i övriga lärarexamina. Därutöver har examensbeskrivningen för folkhögskollärarexamen justerats med utgångspunkt i att den ska vara hållbar över tid och överrensstämma med formalia för examensbeskrivningar, som anges i bilaga 2 till högskoleförordningen.

1 Författningsförslag

Förslag till förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)

Härigenom föreskrivs att bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100)¹ ska ha följande lydelse.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015. Förordningen ska, om inte annat framgår av 2, tillämpas vid antagning till utbildning som börjar efter utgången av december 2015 och i fråga om utbildning som bedrivs efter utgången av december 2015 eller folkhögskolläraryrkesexamen som utfärdas därefter.
 2. Den som före den 1 januari 2016 har påbörjat en utbildning till en folkhögskolläraryrkesexamen enligt de äldre bestämmelserna i bilaga 2 (examensordningen) och den som dessförinnan har antagits till en sådan utbildning men fått anstånd till tid därefter med att påbörja utbildningen, har rätt att slutföra sin utbildning för att få en examen enligt de äldre bestämmelserna, dock längst till och med utgången av december 2019.
 3. Den som har antagits till en utbildning som leder till en folkhögskolläraryrkesexamen och fått anstånd med att påbörja studierna till efter den 1 januari 2016 ska anses vara mottagen till en utbildning till en folkhögskolläraryrkesexamen enligt de nya bestämmelserna. Detta gäller dock inte om den som har antagits har valt att utnyttja sin rätt enligt 2.

¹ Förordningen omtryckt 1998:1003.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

EXAMENSORDNING

4. Examensbeskrivningar
-----YRKESEXAMINA
-----**Folkhögskolläraryxamen***Omfattning*

Folkhögskolläraryxamen uppnås efter att studenten fullgjort kursfordringar om 60 högskolepoäng.

Mål

För folkhögskolläraryxamen *skall* studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som lärare i folkhögskolan eller som ledare i annat folkbildningsarbete.

För folkhögskolläraryxamen *ska* studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som lärare i folkhögskolan eller som ledare i annat folkbildningsarbete.

Kunskap och förståelse

För folkhögskolläraryxamen *skall* studenten

– *visa sådan kunskap som behövs för att förverkliga målen för verksamheten och medverka i utvecklingen av denna, och*

– *visa kunskap om statens, folkhögskolans och folkbildningsorganisationernas mål för folkbildningen samt ha ett helhetsperspektiv på folkbildningens uppgifter.*

För folkhögskolläraryxamen *ska* studenten

– *visa kunskap om folkbildningens vetenskapliga grund och om dess betydelse för yrkesutövningen,*

– *visa kunskap om statens och folkhögskolans mål för folkbildningen, inbegripet relevanta styrdokument, och om folkhögskolans organisation, historia och roll i samhället,*

– *visa kunskap om vuxnas*

² Senaste lydelse 2014:125.

lärande och om olika pedagogisk-didaktiska perspektiv,

– visa kunskap om och förståelse för sociala relationer, konflikthantering och pedagogiskt ledarskap,

– visa kunskap om bedömning av elevers lärande och utveckling, och

– visa kunskap om olika inlärningssvårigheter, inklusive sådana som följer av olika funktionsnedsättningar.

Färdighet och förmåga

För folkhögskolläraryxamen skall studenten

– visa förmåga att leda och undervisa, att inspirera till självständiga studier och att stödja individers och grupper planering av sina studier,

– visa förmåga till samarbete och lagarbete och visa kommunikationsfärdigheter samt visa förmåga att använda praktiskt-estetiska uttrycksmedel, och

– visa förmåga att använda informationsteknik i den pedagogiska verksamheten och att inse betydelsen av olika mediers roll för denna.

För folkhögskolläraryxamen ska studenten

– visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och reflektera över processer som stödjer vuxnas lärande,

– visa förmåga att inspirera till självständiga studier och stödja deltagares planering av sina studier, och

– visa förmåga att använda digitala verktyg i den pedagogiska verksamheten.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

För folkhögskolläraryxamen skall studenten

– visa förmåga att inom yrkesområdet göra bedömningar med hänsyn till relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, och

– visa förmåga att identifiera sitt behov av ytterligare kunskap

För folkhögskolläraryxamen ska studenten

– visa förmåga att beakta frågor om demokrati och andra värdegrundsfrågor som jämställdhet och jämlikhet, mångfald och mänskliga rättigheter inom yrkesområdet, och

och att fortlöpande utveckla sin kompetens.

Självständigt arbete (examensarbete)

För folkhögskollärarexamen *skall* studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete).

För folkhögskollärarexamen *ska* studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete).

Övrigt

För folkhögskollärarexamen ska studenten ha fullgjort handledd praktik.

Folkhögskollärarexamen kan utfärdas med inriktning mot folkhögskola eller med inriktning mot studieförbund.

För folkhögskollärarexamen med en viss inriktning ska också de preciserade krav gälla som varje högskola själv bestämmer inom ramen för kraven i denna examensordning.

2 Bakgrund

Folkhögskolorna har en speciell ställning och en viktig roll att fylla i det svenska utbildningsväsendet. Sedan 1970-talet har det vid Linköpings universitet funnits ett utbildningsprogram som leder fram till folkhögskolläraryxamen. Folkhögskolläraryxamen är en yrkesutbildning på grundnivå som uppnås efter fullgjorda kursfordringar om 60 högskolepoäng. Folkhögskolläraryxamen ges endast vid Linköpings universitet. Där finns en väl etablerad forskningsmiljö kring folkbildning och vuxenutbildning med bl.a. Mimer – det nationella programmet för folkbildningsforskning, forskarskolan Vuxnas lärande samt landets enda professur i vuxenpedagogik.

Folkhögskolläraryxamen vänder sig till personer med någon form av tidigare akademisk utbildning motsvarande tre år eller några års arbete inom folkhögskola eller studieförbund. Utbildningen leder fram till folkhögskolläraryxamen vars mål finns reglerade i examensordningen, bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100).

Till följd av regeringens proposition Bäst i klassen – en ny lärarutbildning (prop. 2009/10:89, bet. 2009/10:UbU16, rskr. 2009/10:248) infördes 2011 de nya lärarutbildningarna för lärare inom skolväsendet. Reformen innebar större tydlighet och likformighet jämfört med den tidigare lärarutbildningen som präglades av stor valfrihet och därmed en svåröverskådlig struktur med olika inriktningar. De nya lärarutbildningarna leder fram till fyra examina – förskolläraryxamen, grundläraryxamen, ämnesläraryxamen och yrkesläraryxamen. Förutom ämnesstudier och verksamhetsförlagd utbildning innehåller alla fyra en gemensam utbildningsvetenskaplig kärna som innefattar vissa kunskaper och färdigheter som anses nödvändiga för alla lärare och förskollärare.

I uppdraget till utredningen om en hållbar lärarutbildning (dir. 2007:103, 2008:43, 2008:61, SOU 2008:109), som låg till grund för de nya lärarutbildningarna inom skolväsendet, ingick inte att ta fram förslag på lärarutbildning för folkhögskolorna. Utredaren föreslog likväl att folkhögskolläraryxamen i sin nuvarande form borde tas bort och ersättas av en bredare profilering inom ramen för den nya ämnesläraryxamen. Det skulle enligt utredaren göra folkhögskolläraryxamen bredare, öka utbildningens attraktionskraft och därtill öppna hela vuxenutbildningsfältet för de utexaminerade.

Regeringen ansåg dock (prop. 2009/10:89, s. 31), med hänvisning till folkhögskolornas speciella fristående ställning och till den stora

mångfald av utbildningar som skolorna erbjuder, att folkhögskolläraryxamen inte kunde reformeras i enlighet med utredarens förslag. I stället förordades en översyn i särskild ordning av hur folkhögskolornas behov av lärarkompetens ser ut och konsekvenserna av dessa behov för folkhögskolläraryxamen.

Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) anlidade docenten Lena Lindgren, Göteborgs universitet, att biträda departementet i arbetet med översynen. I sitt arbete med översynen har Lena Lindgren bl.a. genomfört intervjuer och samråd med företrädare för Linköpings universitet, Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO), Svenska folkhögskolans lärarförbund (SFHL) och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Lena Lindgrens översyn har använts som utgångspunkt för denna remisspromemoria.

3 En särskild utbildningsform – folkhögskolornas särdrag

3.1 Huvudman med nära relation till det civila samhället

Den verksamhet som bedrivs vid svenska folkhögskolor har allt sedan de första skolorna startade i mitten av 1800-talet fungerat som en egen eller särskild utbildningsform bl.a. i den bemärkelsen att den utbildning som bedrivs vid folkhögskolorna inte ingår i skolväsendet och inte heller är en del av universitetens och högskolornas verksamhet. En folkhögskola är i stället knuten till en eller flera organisationer, en kommun eller ett landsting som står bakom skolan, leder och driver den och är fria att själva bestämma vilken verksamhet folkhögskolan ska bedriva.

Folkhögskolornas huvudmän är alltså ideella föreningar, ekonomiska föreningar, stiftelser eller offentliga verksamheter så som kommuner, landsting och regioner.

Folkhögskolorna finansieras i hög grad av statsbidrag. För att få del av statens bidrag till folkbildningen behöver en rad villkor beaktas (se närmare förordningen [1991:977] om statsbidrag till folkbildningen). Det statliga stödet påverkar dock inte folkhögskolornas frihet att självständigt besluta om innehållet i den verksamhet de bedriver. Folkhögskolorna kännetecknas tvärtom av sin fristående karaktär och sin koppling till det civila samhället där föreningar och folkrörelsers behov och intressen står i fokus.

Av de 150 skolor som i dag erhåller statsbidrag är två tredjedelar s.k rörelsefolkhögskolor vilket betyder att de drivs av en eller flera ideella föreningar, stiftelser eller ekonomiska föreningar. Om samhället betraktas i termer av sektorer så ingår dessa rörelsefolkhögskolor i det civila samhället, vilket faller utanför statens, kommunernas och marknadens sfärer. Den återstående tredjedelen har landsting, regioner eller kommuner som huvudmän.

3.2 Inte bundna av nationella läroplaner

En annan omständighet som bidrar till att verksamheten vid folkhögskolorna kan ses som en särskild utbildningsform är att skolorna inte är bundna av nationella läroplaner. Hos folkhögskolor finns i stället en tradition att dels utveckla egna särskilda kurser inom olika områden, dels anpassa och utforma behörighetsgivande allmänna kurser med en motsvarighet inom skolväsendet efter olika gruppers och elevers behov.

3.3 Egna system för antagning och bedömning

En ytterligare aspekt av folkhögskolornas särställning är att de har egna system för antagning och bedömning av elever. Det finns inga generella antagningskrav för folkhögskolornas kurser. Kurserna delas upp i dels behörighetsgivande allmänna kurser, dels särskilda kurser (se närmare avsnitt 5.1). Det ställs inga formella förkunskapskrav för att få tillträde till en behörighetsgivande allmän kurs. Eleverna startar på olika nivåer beroende på förkunskaper och tidigare studier.

När det gäller särskilda kurser kan det, beroende på kursens karaktär, ställas varierande krav på förkunskaper i form av tidigare studier, relevant praktisk erfarenhet eller arbetsprover. På långa särskilda kurser i form av eftergymnasiala yrkesutbildningar kan det ställas krav på treårigt gymnasium eller motsvarande. Om det finns fler sökande än platser bestämmer den enskilda skolan själv vilka elever som antas.

Vidare ger folkhögskolorna inte betyg i enskilda ämnen. I stället ges ett s.k. studieomdöme enligt en sjugradig skala. Studieomdömet är en sammanfattande helhetsbedömning av olika faktorer som speglar den studerandes förmåga till vidare studier. Ett studieomdöme ska ges i sådana allmänna kurser på grundskole- och gymnasienivå som efter ett eller flera år kan leda fram till grundläggande behörighet och vidare studier på t.ex. högskola och yrkeshögskola. Nästan alla studieomdömen avges för allmän kurs. Vid omdömessättningen, som görs gemensamt av de lärare som undervisat i en kurs, beaktas inte bara faktorer som kunskaper, färdigheter och analytisk förmåga utan även sådant som ambition, uthållighet, förmåga att organisera studier, social förmåga och förutsättningar att tillgodogöra sig fortsatt utbildning.

Folkbildningsrådet har fastställt anvisningar för folkhögskolornas studieomdömen i vilka det bl.a. anges vilka kurser som bör ge rätt till studieomdöme, vem som kan få studieomdöme och hur bedömningen i grova drag bör gå till (Folkbildningsrådet, Anvisningar för folkhögskolornas studieomdömen – att gälla fr.o.m. läsåret 2013/14, april 2013). Folkbildningsrådet samlar årligen in resultatet av skolornas omdömessättning för att följa utvecklingen och ta ställning till eventuella åtgärder vid avvikelser från rekommendationen. Syftet med anvisningarna och uppföljningen är att skapa jämförbarhet mellan skolorna och att undvika inflation i omdömessättningen. Sökande till universitet och högskolor som har gått på folkhögskola prövas i en egen urvalsgrupp där studieomdömet används som urvalsgrund. Genom detta studieomdöme intygar således folkhögskolan att eleven har uppnått grundläggande behörighet motsvarande den som kan fås inom skolväsendet.

3.4 Inga formella behörighetskrav för lärare och rektorer

Före 1991 var behörighetskraven för lärare och rektorer på folkhögskolor reglerade i folkhögskoleförordningen (1977:551). I och med kommunaliseringen av den allmänna skolan 1991 upphörde de i förordning reglerade behörighetskraven för lärare och rektorer på folkhögskola att gälla. Folkhögskolorna skulle nu genom sina egna organ reglera verksamheten och vilka krav som skulle ställas på lärare och rektorer.

Från 1991 finns det med andra ord inte något allmänt och formellt regelverk för folkhögskolorna som rör rekrytering och behörighetsvillkor för lärare och rektorer. I Folkbildningsrådets dokument Statsbidrag till folkhögskolor 2014 – kriterier och fördelningsprinciper ställs krav på en viss lärartäthet, men i övrigt finns inga formella krav som rör lärare, t.ex. vad gäller deras kvalifikationer.

Inom ramen för översynen av folkhögskollärarexamen har intervjuer genomförts med företrädare från bl.a. Svenska folkhögskolans lärarförbund (SFHL), Rölsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO) och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). I intervjuerna ges uttryck för en samstämd och bestämd uppfattning att det ställs olika krav på lärarkompetens för att undervisa på allmän kurs respektive särskild kurs. Lärare som huvudsakligen undervisar i allmän kurs behöver kompetens i grundskolans kärnämnen och gymnasiegemensamma ämnen, helst i form av ämneslärarexamen. Ett viktigt argument för det är enligt de intervjuade att läraren behöver kunna utforma folkhögskolemässiga kurser som motsvarar grundskolans och gymnasiets kurser samt avge vederhäftiga studieomdömen. De lärare och lärargrupper som ger omdömen behöver vara mycket väl insatta i de målformuleringar som de nationella läroplanerna innefattar och i Statens skolverks föreskrifter om kursplaner och kunskapskrav för betyg. Lärare i särskilda kurser behöver kompetens inom den särskilda kursens inriktning. Då vissa särskilda kurser är mycket avancerade, ibland reella eftergymnasiala yrkesutbildningar eller preparandutbildningar för vidare studier på t.ex. konsthögskola, fordras högt kvalificerade lärare.

De intervjuade från SFHL, RIO och SKL ger uttryck för en bestämd gemensam uppfattning att en folkhögskollärare utöver ämneskunskaper, i både allmän kurs och särskilda kurser, *bör* ha folkhögskollärarexamen, men att sådan kompetens sällan eller aldrig rangordnas i första hand. Ett konkret exempel som lyftes fram var att när det finns många sökande som konkurrerar om en lärartjänst, så tappar kravet på folkhögskollärarexamen i betydelse till förmån för en ämneslärarexamen och personlig lämplighet.

Vikten av personlig lämplighet lyfts fram av alla intervjuade och ses som oftast utslagsgivande. Med personlig lämplighet menar de intervjuade en person som har ett genuint intresse för människor och deras lärande, är vetgirig, kommunikativ och självständig men samtidigt bra på att samarbeta samt tror på folkhögskoleidén. Just samarbetsförmåga tycker de intervjuade är en särskilt viktig personlig förmåga, eftersom lärare på en folkhögskola vanligen arbetar i lärarlag.

4 Folkhögskolläraryrket

4.1 Programmets utveckling över tid³

Folkhögskolläraryrket ursprung är den lärarutbildning, riktad mot folkbildningens behov, som 1970 startade vid dåtida Linköpings lärarhögskola. I samband med 1977 års allmänna reformering av universitet och högskolor blev lärarhögskolan en del av Linköpings universitet och folkhögskolläraryrket en egen linje som omfattade ett års heltidsstudier på grundnivå.

Efter några år av vikande söktryck till programmets helfartsutbildning i kombination med ett större förändringsarbete i slutet av 1990-talet fick folkhögskolläraryrket under 2000 en ny utbildningsplan. Därtill omfördelades programmets 90 studieplatser så att helfarts- och halvfartsvarianten fick 45 platser vardera. I den statliga utredning som föregick reformeringen av den allmänna utbildningen av lärare från 2000 betonades vikten av lärarutbildningarnas forskningsanknytning (SOU 1999:63). För att i linje med det stärka folkhögskolläraryrket och vetenskaplighet samordnades programmet under 2000 organisatoriskt med den vuxenpedagogiska forskargruppen vid Linköpings universitet. Dessutom inrättades en ny kurs på det som vid denna tid kallades fördjupningsnivå som de studerande med folkhögskolläraryrket gavs tillträde till. Denna kurs finns fortfarande kvar som en möjlig fördjupning. För att efter en fullgjord folkhögskolläraryrket ges tillträde till forskarutbildning har en högskola möjlighet att för en enskild sökanden medge undantag från kraven på grundläggande behörighet, om det finns särskilda skäl (7 kap. 39 § högskoleförordningen [1993:100]).

Som ett led i Sveriges arbete med att anpassa den högre utbildningen till övriga Europa genom Bologna-processen genomfördes den 1 juli 2007 en reform av den högre utbildningen i Sverige som ledde till en ny utbildnings- och examensstruktur. Utbildningen delades in i de tre nivåerna grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Nya examensbeskrivningar och mål utformades.

År 2009 granskade Högskoleverket utbildningar i pedagogik. Resultaten av granskningen publicerades i en rapport (Högskoleverket, Rapport 2009:22R, Granskning av utbildningar i pedagogik, 2009). Av

³ Innehållet i detta avsnitt bygger, där inte annat anges, på intervjuer med ansvariga för folkhögskolläraryrket vid Linköpings universitet.

granskningen framkom det att en alltför stor del av undervisningen inom folkhögskolläraryrket utfördes av icke-disputerade lärare, att kurslitteraturen inte nådde tillräckligt hög akademisk nivå samt att progression i litteraturen saknades (s. 113–118 i rapporten).

Hösten 2011 startade de nya reformerade lärarutbildningarna för utbildning av lärare inom skolväsendet. I den utredning som föregick reformeringen föreslogs att folkhögskolläraryrket i sin fristående form borde tas bort och ersättas av en bredare profilering inom ramen för den nya ämnesläraryrket. Så skedde dock inte.

Folkhögskolläraryrket har alltså under åren genomgått en rad förändringar såväl beträffande dess organisering som dess innehåll.

4.2 Programmets nuvarande struktur och innehåll

Folkhögskolläraryrket har sin organisatoriska hemvist vid Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet, inom avdelningen för pedagogik och vuxnas lärande. Där finns som nämnts en stark och väl utbyggd forskningsmiljö med inriktning på vuxenpedagogik och folkbildning. Folkhögskolläraryrket utgör också basen för ett omfattande nätverk av internationella folkbildningsverksamheter och miljöer.

Huvudämnet i folkhögskolläraryrket är pedagogiskt arbete med inriktning mot folkbildning. Programmet omfattar ett års heltidsstudier, dvs. 60 högskolepoäng, och ges som både helfarts- och halvfartsutbildning på grundnivå.

För att få tillträde till programmet krävs, förutom grundläggande behörighet, förkunskaper enligt ett av följande tre alternativ:

- Slutförda akademiska kurser om minst 180 högskolepoäng, varav minst 90 inom ett ämnesområde som är relevant för arbete som folkhögskollärare, alternativt 60 + 60 högskolepoäng i två relevanta ämnesområden.
- Anställning inom pedagogisk verksamhet på heltid i tre år inom folkhögskola eller studieförbund samt slutförda akademiska kurser med 90 högskolepoäng inom ett ämnesområde, alternativt 60 + 60 högskolepoäng inom två relevanta ämnesområden.
- Anställning heltid i fem år inom pedagogisk verksamhet på folkhögskola eller studieförbund samt visad förvärvad bredd och djup inom ämnesområdet.

Som framgår av förkunskapskraven är folkhögskolläraryrket öppet för studenter med en betydande bredd av bakgrunder. Enligt de intervjuer som genomförts med programmets ansvariga utgör denna

bredd ett bärande fundament i sammanhanget. Att så är fallet är en naturlig följd av den mångfald av utbildningar som folkhögskolorna erbjuder. De flesta av de sökande och antagna har en utbildningsbakgrund i något eller några akademiska ämnen, men många har också en yrkesutbildning från t.ex. konstskola eller författarskola.

Folkhögskolläraryrkesexamen leder fram till en yrkesexamen på grundnivå sedan studenten har fullgjort kursfordringar med en omfattning om 60 högskolepoäng. Folkhögskolläraryrkesexamen regleras i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100).

Utbildningen är uppbyggd kring följande fyra kurser om vardera 15 högskolepoäng.⁴

Folkbildning som samhällsfenomen och lokal verklighet är den första kursen. I kursen ska den studerande bekanta sig med folkhögskollärarens arbete i folkhögskolan samt med hur folkhögskolor och andra institutioner tolkar folkbildningens uppdrag och mål i lokal handling. Vidare ska studenten studera folkbildningens aktuella uppdrag och mål så som de beskrivs i förordningar och styrdokument. Studenten ska få förståelse för folkbildning som begrepp, dess idéhistoriska rötter och innebörder över tid och kunna diskutera folkbildningens möjligheter och gränser.

Kunskap, bildning och lärande är den andra kursen där den studerande får fördjupa sig i begreppen kunskap, bildning och lärande. Dessutom relaterar studenten dessa begrepp till allmän- och ämnesdidaktiska frågeställningar. Under verksamhetsförlagd utbildning undersöker studenten hur synen på kunskap, bildning och lärande formar undervisningen i folkbildningens praktiska pedagogiska verksamheter. Studenten prövar att undervisa och reflektera kring denna undervisning i relation till kursens begrepp.

Vuxnas lärande är den tredje kursen där den studerande bekantar sig med den vuxenstuderandes studiesituation på folkhögskolan och vad det innebär att studera som vuxen. Den studerande kommer under kursen också att ges möjlighet att reflektera över varför den vuxne söker sig till studier, och de fenomen i samhället som påverkar studievalet. Studenten ska relatera sina erfarenheter och folkhögskolans vardagsarbete till teorier om vuxnas lärande med särskilt fokus på frågor om mångfald. Under verksamhetsförlagd utbildning kommer studenten att öva upp sin

⁴ Beskrivningen av innehållet i folkhögskolläraryrkesprogrammets kurser är hämtade från Linköpings universitets webbplats (www.liu.se/utbildning/program/L9FOL/student?l=sv).

förmåga att planera, genomföra, leda och utvärdera pedagogiska processer och i samband med detta reflektera över sina didaktiska val.

Folkhögskollärarens arbetsuppgifter och yrkesroll är den fjärde och sista kursen i folkhögskolläraryrkesprogrammet. Den studerande får under kursen fördjupa sig i folkhögskollärarens arbetsuppgifter som de tar sig uttryck i den dagliga verksamheten på folkhögskolan eller annan folkbildningsverksamhet. Under verksamhetsförlagd utbildning arbetar studenten med olika former och metoder för att organisera vuxnas lärande utifrån de studerandes speciella förutsättningar och livsvillkor. Syftet är att studenten ska utveckla kunskap om olika strategier för planering av icke-kursplanestyrd studier och metoder för bedömning av folkbildningsverksamhet. Kursen avslutas med att studenten självständigt planerar och genomför ett examensarbete.

Att döma av studiehandledningarna för de fyra kurserna finns det en handfull bärande element som sätter sin prägel på var och en av programmets fyra kurser. Det första är användandet av många kunskapskällor. Förutom kurslitteratur av olika slag används även intervjuer och observationer i fält samt egna erfarenheter. Ett andra gemensamt bärande element är bruket av en mångfald av lärprocesser och undervisningsformer såsom föreläsningar, fältstudier, verksamhetsförlagd utbildning och litteraturstudier. Ett tredje är de personliga intresseområden och frågeställningar som finns hos den enskilde studenten eller i dennes arbetsgrupp. Dessa intresseområden och frågeställningar används i undervisningen i alla kurser och påverkar på så sätt innehållet i respektive kurs. Ett fjärde gemensamt bärande element är att folkhögskolläraryrkesprogrammet vilar på en dominerande, kvalitativ epistemologisk syn på hur man på bästa sätt studerar socialt liv. Denna syn kommer till uttryck i kursernas uppläggning och tentamensformer, liksom i det faktum att den metodbok som ingår i kurslitteraturen har ett sådant perspektiv.

5 Folkhögskolornas verksamhet i siffror

5.1 Verksamhetsformer⁵

Landets 150 folkhögskolor anordnar en ansevärd mängd kurser med en mångfald av inriktningar, på olika nivåer och med olika längd. Det finns långa behörighetsgivande kurser (allmän kurs) på grundskole- och gymnasienivå, särskilda kurser med inriktning på olika ämnesområden samt kortkurser och kulturprogram.

Allmän kurs vänder sig till personer över 18 år som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning. Allmän kurs är ett alternativ till gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning (komvux) för att få grundläggande behörighet att söka vidare till högskola eller andra högre studier. Kurstypen domineras därför av grundskolans kärnämnen och gymnasiegemensamma ämnen, men har därutöver ofta en inriktning mot t.ex. samhällsfrågor, internationella frågor, miljö och natur, musik, konst eller media. Allmän kurs utgjorde 43 procent av folkhögskolornas totala verksamhet (uppdragsutbildning inräknat) under 2013.

Särskilda kurser är kurser där större delen av studietiden ägnas åt ett speciellt ämnesområde. Det finns i dag mer än ettusen sådana kurser inom alla tänkbara områden; estetik, hälsa, miljö, natur, internationella frågor, språk, kommunikation, media, människa, samhälle och religion. Särskilda kurser varierar i längd mellan en termin och fyra år. Andelen särskilda kurser av folkhögskolornas totala verksamhet har ökat över tid, från 34 procent 2005 till 49 procent 2013.

Många särskilda kurser är yrkesutbildningar. Några genomförs på gymnasial nivå och utgör i många fall en grund för studerande som har för avsikt att söka sig vidare till högre utbildningar inom ett visst ämnesområde. Flertalet särskilda kurser ligger emellertid på eftergymnasial nivå vilket innebär att det ställs krav på att deltagarna har förkunskaper som motsvarar treårigt gymnasium och behörighet till högskolestudier. Genom att några folkhögskolor har ett formellt avtal med en högskola eller ett universitet kan vissa yrkesutbildningar ge högskolepoäng.

Det finns också kurser (både allmän kurs och särskilda kurser) som

⁵ Avsnittet bygger, där inte annat anges, på Folkbildningsrådets årsredovisningar 2005–2013 och på SCB:s statistik om folkhögskolor 2000–2013.

riktar sig till speciella grupper av deltagare, såsom personer med bristande kunskaper i det svenska språket, deltagare med funktionsnedsättning eller deltagare som har särskilda behov. Många folkhögskolor har utvecklat en verksamhet som är speciellt anpassad till deltagare med olika typer av funktionsnedsättning.

Korta kurser (1–14 dagar) är sommarkurser, men även helgkurser eller veckokurser som ges under övriga året. Andelen kurser av detta slag har varit tämligen stabil över tid om än med en viss nedgång de senaste tre åren. Kurserna ges i en mängd ämnen. De volymmässigt största ämnena (mätt i antal deltagare) är kurser i ledarutbildning, fackliga frågor, religion och livsåskådningsfrågor.

Folkhögskolorna erbjuder också *kulturprogram* (konserter, utställningar, föreläsningar m.m.) och *uppdragsutbildningar*. Uppdragsutbildningar finansieras av uppdragsgivare för specifika syften och riktar sig ofta till arbetslösa ungdomar eller unga vuxna. Vissa uppdragsutbildningar är större statliga satsningar som riktar sig till alla folkhögskolor. Ett exempel är regeringens satsning Studiemotiverande folkhögskolekurs, som genom en tre månader lång kurs syftar till att motivera av Arbetsförmedlingen anvisade arbetssökande ungdomar att gå vidare till fortsatta studier.

5.2 Deltagare⁶

Fler kvinnor än män går på folkhögskola. Andelen kvinnor i de olika verksamhetsformerna är stabil över tid med ett genomsnitt på mellan 55–65 procent av det totala antalet deltagare. Andelen kvinnor i särskild kurs är högre än i allmän kurs.

År 2013 var hälften av deltagarna i folkhögskolans långa kurser (allmän kurs och särskilda kurser) under 25 år, en tredjedel var 26–45 år och en sjättedel över 46 och uppåt. Gruppen under 25 år dominerar stort i allmän kurs där de samma år utgjorde 60 procent av deltagarna, vilket är en rejäl ökning sedan början av 2000-talet. I de särskilda kurserna har andelen unga under 25 år varit så gott som oförändrad under samma tid.

Samtidigt som åldern på deltagarna i allmän kurs har sjunkit har deras formella utbildningsbakgrund blivit avsevärt lägre. År 2013 hade 19 procent av deltagarna en gymnasieutbildning eller högre utbildning medan 81 procent endast hade förgymnasial utbildning (inklusive folkskola och grundskola). Detta kan jämföras med 42 respektive

⁶ Avsnittet bygger, där inte annat anges, på Folkbildningsrådets årsredovisningar 2005–2013 samt på SCB:s statistik om folkhögskolor 2000–2013.

58 procent 2006. För särskilda kurser är utbildningsnivån däremot generellt högre och relativt oförändrad under samma tidsintervall. År 2013 hade 83 procent av deltagarna en gymnasieutbildning eller högre utbildning medan 17 procent endast hade förgymnasial utbildning. Variationen mellan olika folkhögskolor när det gäller elevernas utbildningsbakgrund är stor.

Deltagare som i Folkbildningsrådets statistik betecknats som utrikes födda utgjorde under 2013 cirka 30 procent av deltagarna i allmän kurs, av vilka var fjärde hade behov av särskilda pedagogiska insatser som stöd på grund av brister i svenska språket. I de särskilda kurserna var andelen utlandsfödda samma år sju procent. Över tid har antalet deltagare som har språksvårigheter ökat starkt i allmän kurs.

Långa kurser som riktar sig till eller inbegriper elever med funktionsnedsättning är en omfattande och växande del av folkhögskolornas verksamhet. Som helhet har denna deltagargrupp ökat de senaste åren, från 13 procent 2005 till 21 procent 2013. Antalet deltagare med vissa typer av funktionsnedsättning, t.ex. rörelsehinder och synskada, har varit tämligen oföränderligt över tid medan deltagare med andra funktionsnedsättningar har ökat starkt. Det senare gäller särskilt deltagare med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som femdubblats mellan 2005 och 2013. Även antalet deltagare med dyslexi har ökat starkt.

5.3 Lärare och rektorer⁷

År 2013 arbetade över 3 150 personer med pedagogiska arbetsuppgifter vid landets 150 folkhögskolor. Av dem var cirka 2 850 lärare och övriga var rektorer, biträdande skolledare och studie- och yrkesvägledare. Folkhögskolornas pedagogiska personal har ökat med cirka 350 personer sedan 2009 och huvudparten av denna ökning utgörs av lärare.

När det gäller den pedagogiska personalens utbildningsbakgrund kan konstateras att 88 procent av dem som 2013 tjänstgjorde i långa kurser (allmän kurs och särskilda kurser) hade någon form av eftergymnasial utbildning. Två tredjedelar hade någon typ av lärarexamen. Lärare som undervisar i allmän kurs hade i högre grad (76 procent) en lärarexamen än de som undervisade i särskilda kurser (59 procent). Andelen som hade

⁷ Informationen i detta avsnitt är, där inte annat nämns, hämtad från Folkbildningsrådets rapporter (2009, 2010, 2011, 2012, 2013) om folkhögskolornas pedagogiska personal och lärare. Uppgifterna om lärare, skolledare samt studie- och yrkesvägledare avser personal med minst 40 procent tjänsteomfattning som vid undersökningstillfället var tillsvidareanställda, visstidsanställda eller timanställda under minst en termin.

folkhögskollärarexamen var 27 procent av dem som arbetade inom allmän kurs och 17 procent av dem som arbetade inom särskild kurs.

Inom skolväsendet (grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen) har cirka 76 procent en lärarexamen.

6 Anpassning till förändrade förutsättningar

6.1 En omvärld i förändring

Även om folkhögskolornas huvudmän är fria att bestämma vilken verksamhet folkhögskolan ska bedriva har riksdagen fastställt vissa övergripande syften för den del av verksamheten som bedrivs med stöd av statsbidrag. Statens stöd till folkbildningen har till syfte att stärka och utveckla demokratin, att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen, att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället samt att bredda intresset för kultur och öka delaktigheten i kulturlivet (prop. 2013/14:172, bet. 2013/14:KrU8, rskr. 2013/14:379).

De syften som folkhögskolan ska eftersträva för att kunna få statligt stöd kan ses som övergripande samhälleliga mål. Folkhögskolläroprogrammet har till uppgift att utbilda personer som självständigt ska kunna arbeta som lärare i folkhögskolor eller som ledare i annat folkbildningsarbete och därmed medverka i arbetet gentemot dessa mål.

Folkhögskolorna har anpassat sig till förändringar i samhället och till människors olika behov, vilket bl.a. avspeglas i vad skolorna undervisar om, hur undervisningen går till och vilka skolorna samverkar med. Vidare har folkhögskolans mix av deltagare förändrats i riktning mot allt fler unga deltagare och deltagare med funktionsnedsättning med en låg formell utbildningsbakgrund.

I det följande beskrivs och analyseras dessa förändringar.

6.2 Organisatorisk heterogenitet

I en rapport från Folkbildningsrådet beskrivs folkhögskolornas relationer till sina huvudmän (Folkbildningsrådet utvärderar No 2 2012, Tradition, resurs eller nödvändighet? Om relationerna mellan folkhögskolor och deras huvudmän, Pelle Åberg och Johan von Essen, 2013). Hur denna relation är beskaffad är av betydelse för folkhögskolornas legitimitet som en särskild utbildningsform, men också för förståelsen av skolornas uppdrag att stärka och utveckla demokratin.

Folkhögskolorna framstår enligt rapporten som en heterogen familj med stora organisatoriska variationer. Det finns olika typer av skolor som alla kallas folkhögskolor, men som tillsammans utgör ett alltför mångtydligt organisatoriskt landskap för att kunna beskrivas som en enhetlig

utbildningsform. Majoriteten folkhögskolor passar troligen in på den beskrivning enligt vilken folkhögskolan är en demokratiskt organiserad verksamhet i det civila samhället och ett instrument för huvudmannens (folkrörelser och andra ideella organisationer) strävan att sprida en ideologi eller tradition. Andra folkhögskolor, framför allt folkhögskolor med landsting som huvudmän, ser huvudmannen i första hand som ägare till folkhögskolan. Det finns också några exempel på folkhögskolor, som i rapporten betecknas som ”lokala”, där huvudmannen beskrivs som ganska betydelselös och förankringen i det omgivande lokalsamhället som viktigare än eventuell rörelseanknytning.

Till den ökade organisatoriska heterogeniteten bidrar också den urbaniseringstrend som finns bland folkhögskolorna. Mellan 1991 och 2011 etablerades 23 nya folkhögskolor, de flesta i någon av landets större städer. Även bland övriga folkhögskolor kan en tydlig urbaniserings-trend urskiljas genom att många etablerat filialer i städer eller tätorter då det är där som söktrycket är högst.

Folkhögskolornas styrelse utses av den förening, stiftelse eller annan organisation som står bakom folkhögskolan. Huvudmannen kan ha stort inflytande över folkhögskolans inriktning och utveckling och påverkar i högsta grad hur skolornas verksamhet organiseras och anpassas till både människors och samhällets olika behov. Folkhögskolor organiserar sig ofta som organisationer i det civila samhället, finansieras till stor del med offentliga medel och kan agera som företagsliknande organisationer (t.ex. uppdragsutbildningar, se avsnitt 5.1).

6.3 Kunskap om betyg och bedömningskriterier

Under det senaste decenniet har en rad reformer genomförts inom skolväsendet, vilka innebär förändrade regler för olika aspekter av skolverksamheten. En ny skollag och en ny betygsskala har införts för samtliga skolformer inom skolväsendet. Grundskolan har en förändrad läroplan, kursplaner och nya kunskapskrav samt betyg från årskurs sex. Inom gymnasieskolan har det införts 18 nationella program varav tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program. Till programmen hör också examensmål, ämnesplaner och nya kunskapskrav. Det finns dessutom fem introduktionsprogram för elever som inte är behöriga till ett nationellt program. För vuxenutbildningens skolformer kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare har det dessutom införts både en ny gemensam vuxenutbildningsförordning och en ny gemensam läroplan. I övrigt gäller även inom vuxenutbildningen nya kursplaner och kunskapskrav.

Ett legitimationssystem för lärare och förskollärare infördes 2011. Kravet på legitimation för lärare och förskollärare gäller fullt ut från och med den 1 juli 2015. Legitimationssystemet syftar till att säkra och höja kvaliteten på lärare och förskollärare samt tydliggöra det individuella yrkesansvar som legitimerade lärare och förskollärare har.

Folkhögskolorna med sin fristående ställning utanför skolväsendet omfattas inte av de nya reglerna. När det t.ex. gäller bedömning och betygssättning har folkhögskolorna egna system. Genom ett studieomdöme intygar folkhögskolan att eleven har uppnått *motsvarande* kunskaper som behövs för vidare studier på gymnasiet eller högskola. En folkhögskollärare ska behärska det för folkhögskolorna så speciella bedömningssystem som studieomdömet utgör. Mot bakgrund av den skärpta reglering som genomförts inom skolväsendet torde det också krävas goda kunskaper hos folkhögskolornas lärare om utbildningen inom skolväsendet och den betygssättning som sker där, inte minst för att kunna ta ställning till om en deltagare på t.ex. allmän kurs har uppnått kunskaper motsvarande dem som finns i grundskolans eller gymnasieskolans nya läroplaner, kursplaner, betygsskalor, betygskriterier etc.

6.4 Nya grupper av deltagare ställer andra krav på lärarna

En förändring i folkhögskolornas organisering och verksamhet är att folkhögskolorna som utbildningsaktör erbjuder en utbildningsmöjlighet för grupper som inte slutfört eller behöver komplettera tidigare studier och grupper med språksvårigheter eller funktionsnedsättningar. Åldern bland folkhögskolornas deltagare har sjunkit men framför allt har deras genomsnittliga formella utbildningsbakgrund blivit kortare, ofta beroende på avbrutna eller icke-godkända studier i grundskolan eller gymnasiet. Av eleverna i allmän kurs under 2013 hade 81 procent endast förgymnasial utbildning, vilket är en ökning med över 20 procent sedan 2006.

Utöver att allt fler deltagare i allmän kurs har en låg formell utbildningsbakgrund finner vi där också en stark ökning av deltagare med olika former av funktionsnedsättning, framför allt psykisk funktionsnedsättning. Av Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2013 framgår att elever med funktionsnedsättning ofta har lägre utbildningsnivå innan de påbörjar folkhögskolestudierna (en tredjedel har enbart grundskola), att de avbryter sina studier i förtid oftare än andra samt att de inte lika ofta som andra deltar i grupparbeten under sin studietid. Detsamma gäller för övrigt även personer med utländsk bakgrund som de senaste åren utgjort omkring 30 procent av deltagarna i

allmän kurs (Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2013).

Samtidigt som deltagare med låg formell utbildningsbakgrund, bristande språkkunskaper och olika typer av funktionsnedsättning utgör en växande andel av folkhögskolornas elever i allmän, behörighetsgivande kurs är det viktigt att ha i minnet att särskilda kurser i genomsnitt utgör hälften av folkhögskolornas verksamhet. I dessa särskilda kurser finner vi ofta elever med en gedigen utbildningsbakgrund och med stor motivation att vidareutveckla sig inom ett visst yrke.

6.5 Den utbildningsvetenskapliga kärnan

Som nämnts tidigare infördes 2011 de nya lärarutbildningarna för lärare inom skolväsendet (prop. 2009/10:89, bet. 2009/10:UbU16, rskr. 2009/10:248). I examensbeskrivningen för samtliga lärarutbildningar infördes lärandemål som tillsammans utgör den utbildningsvetenskapliga kärnan med en omfattning om 60 högskolepoäng. Studierna inom denna ska anknyta till kommande yrkesutövning och omfatta följande områden.

- Skolväsendets historia, organisation och villkor samt skolans värdegrund, innefattande de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna.
- Läroplansteori och didaktik.
- Vetenskapsteori och forskningsmetodik.
- Utveckling, lärande och specialpedagogik.
- Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap.
- Bedömning och betygssättning.
- Utvärdering och utvecklingsarbete.

Bakgrunden till införandet av den utbildningsvetenskapliga kärnan var att regeringen bedömde att vissa kunskaper och färdigheter är nödvändiga för alla lärare och förskollärare och att centrala och generella kunskaper därför bör anges för samtliga lärarexamina.

7. Föreslagna förändringar

Som framgår av avsnitt 6 har förutsättningarna för folkhögskolornas verksamhet förändrats. Organiseringen av folkhögskolorna har blivit mer heterogen och samtidigt har deltagarunderlaget förändrats. Deltagarnas genomsnittliga ålder har sjunkit och deras genomsnittliga utbildningsbakgrund har blivit avsevärt kortare. Detta ställer delvis förändrade krav på de lärare som ska verka inom folkhögskolorna, vilket bör avspeglas i examensbeskrivningen för folkhögskollärarexamen.

För lärarutbildningarna inom skolväsendet finns i examensbeskrivningen reglerade mål med utgångspunkt i den utbildningsvetenskapliga kärnan. Detta innebär att det är preciserat vilka kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som ska utvecklas inom ramen för denna. De förändringar som föreslås inom ramen för folkhögskollärarexamen har tagit sin utgångspunkt i kärnan men inte haft som avsikt att inkludera samtliga dessa lärandemål i folkhögskollärarexamen. Detta ska ses mot bakgrund av att folkhögskollärarutbildningen inte omfattar lika många högskolepoäng som övriga lärarutbildningar samt att de olika områdena inom kärnan bör behandlas och ges tillämpningar som nära anknyter till kommande yrkesutövning för respektive studentgrupp (prop. 2009/10:89, bet. 2009/10:UbU16, rskr. 2009/10:248).

7.1 Målen kunskap och förståelse

Folkhögskolornas roll i samhället

I examensbeskrivningarna för övriga lärarexamina ingår kunskapsmål som rör vetenskapsteori, forskningsmetoder samt relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen. Trots att folkhögskollärarexamen är mindre i poängomfattning än övriga lärarexamina föreslås att ett mål i examensbeskrivningen bör innehålla kunskapskrav gällande folkbildningens vetenskapliga grund. Den forskning som rör folkhögskolor och folkbildning i stort bör få en tydligare plats i folkhögskollärarutbildningen än vad som är fallet idag. I examensbeskrivningen för folkhögskollärare bör det under målen kunskap och förståelse således preciseras att studenten ska visa kunskap om folkbildningens vetenskapliga grund och dess betydelse för yrkesutövningen.

Utvecklingen i samhället har lett till att många folkhögskolor organiseras och beter sig som organisationer i det civila samhället. De finansieras till stor del med offentliga medel men kan samtidigt agera som företags-

liknande organisationer. Många skolor kan således i praktiken beskrivas som hybridorganisationer med verksamhet som rör sig mellan olika sektorer i samhället. Bilden av folkhögskolorna som en demokratiskt organiserad verksamhet i det civila samhällets tjänst kan behöva problematiseras och göras mer mångfacetterad i utbildningen av folkhögskollärare.

Inom ramen för den utbildningsvetenskapliga kärnan finns lärandemål som något mer stringent än i examensbeskrivningen för folkhögskollärare formulerar vad en student efter godkänd utbildning bör känna till om skolväsendets organisering, styrning och roll i samhället. Dessa lärandemål är relevanta även i folkhögskollärarexamen bl.a. mot bakgrund av det förändrade deltagarunderlaget i folkhögskolans allmänna kurs. Det bör därför av examensbeskrivningen framgå att studenten ska kunna visa kunskap om statens och folkhögskolans mål för folkbildningen, inbegripet relevanta styrdokument, och om folkhögskolans organisation, historia och roll i samhället.

Läraryrollen

Den stora variationen av elevgrupper på folkhögskolorna kan utgöra en pedagogisk utmaning för folkhögskolans lärare, och i förlängningen för folkhögskollärarprogrammet. Lärare på folkhögskolor möter deltagare som behöver fullfölja eller komplettera tidigare studier för att få behörighet för att komma vidare i det allmänna skolsystemet och grupper av deltagare som har språksvårigheter eller funktionsnedsättningar. Lärarna möter emellertid också deltagare som sökt sig till folkhögskolan för att förbereda sig för utbildningar och yrkeskarriärer inom konst, hantverk, musik, teater etc.

Studenterna på folkhögskollärarprogrammet bör således förberedas för de utmaningar som denna stora variation av deltagare innebär. Detta ställer nya krav på folkhögskollärarnas kunskap om vuxnas lärande och om olika pedagogisk-didaktiska perspektiv som kan utmana deltagarna efter deras individuella förutsättningar. En folkhögskollärare bör ha kunskap om hur han eller hon som lärare ska möta de deltagargrupper som har behov av särskilt stöd. Studenterna bör därför efter avslutad utbildning kunna visa kunskap om olika inlärningssvårigheter. I detta bör ingå grundläggande kunskap och förståelse för frågor rörande specialpedagogik, t.ex. när det gäller att kunna identifiera inlärningssvårigheter som följer av olika funktionsnedsättningar. Variationen av elevgrupper ställer även krav på kunskap om och förståelse av gruppdynamik och interaktion mellan individer och grupper.

I examensbeskrivningen för folkhögskollärare bör det därför införas mål som anger att studenten ska kunna visa kunskap om vuxnas lärande och

om olika pedagogisk-didaktiska perspektiv, visa kunskap om och förståelse för sociala relationer, konflikthantering och pedagogiskt ledarskap och visa kunskap om olika inlärningssvårigheter, inklusive sådana som följer av olika funktionsnedsättningar.

Bedömning av deltagares kunskap

Många som går allmän kurs på en folkhögskola gör detta för att få behörighet till fortsatta studier på gymnasium, högskola eller yrkeshögskola. Som anges i avsnitt 3.3 lämnas på folkhögskolor studieomdömen i stället för betyg. Genom studieomdömet intygar folkhögskolan att eleven har uppnått grundläggande behörighet motsvarande den som kan fås inom skolväsendet. För att kunna användas som urvalsinstrument vid antagning till högre utbildning måste den utbildning och de omdömen som ges på folkhögskolorna motsvara de kurser och de betyg som ges inom skolväsendet. En folkhögskollärare som undervisar på allmän kurs behöver därför kunskap om hur kurser som motsvarar grundskolans och gymnasieskolans kurser ska utformas och om hur elevernas kunskaper ska bedömas för att stå i relation till den bedömning och betygsättning som görs inom skolväsendet.

Examensbeskrivningen för folkhögskolläraryxamen bör därför föras med examensmål som pekar på vikten av kunskap om bedömning av elevers lärande och utveckling.

7.2 Målen färdighet och förmåga

Stödja vuxnas lärande

Bland dem som studerar vid folkhögskolans allmänna kurs har allt fler brister i svenska språket. Hälften av de lärare som arbetar inom allmän kurs, där nämnda deltagare huvudsakligen återfinns, har ämneslärarutbildning och har därmed viss specialpedagogisk färdighet. En fjärdedel av de lärare som arbetar inom allmän kurs har enbart folkhögskolläraryxamen och har därmed inte sagda färdighet. Det förändrade deltagarunderlaget ställer ökade krav på förmåga att se till alla deltagares förutsättningar och behov, såväl individuellt som i grupp.

Som anges i avsnitt 3.4 arbetar lärarna inom folkhögskolorna ofta i lärarlag. Detta innebär att det ställs stora krav på samarbetsförmåga. Folkhögskollärare bör kunna arbeta såväl självständigt som i nära samarbete med andra lärare i lärarlaget. Även detta är färdigheter och förmågor som studenten bör utveckla under utbildningen.

De mål i examensbeskrivningen som avser färdighet och förmåga bör därför förtydligas. Studenten bör, efter avslutad utbildning, kunna visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och reflektera över processer som stödjer vuxnas lärande.

Studenten ska vidare kunna analysera olika deltagares behov och kunna leda och undervisa, inspirera till självständiga studier och stödja deltagares planering av sina studier.

Digitala verktyg

Informationssamhället digitaliseras allt mer. Målet att studenten ska ha förmåga att använda informationsteknik i den pedagogiska verksamheten bör finnas kvar i examensbeskrivningen, men förtydligas till att avse förmåga att använda digitala verktyg i den pedagogiska verksamheten. Begreppet digitala verktyg återfinns i examensbeskrivningarna för de övriga lärarutbildningarna. Av detta mål i examensbeskrivningarna för lärarutbildningarna följer även att studenten ska visa förmåga att beakta betydelsen av olika mediers och digitala miljöers roll för denna. Mot bakgrund av att folkhögskollärarexamen omfattar 60 högskolepoäng och därmed är kortare än de övriga lärarutbildningarna, föreslås inte att denna förmåga ingår i målet i examensbeskrivningen för folkhögskollärarexamen. Linköpings universitet, som har examenstillstånd för folkhögskollärarexamen, kan själva besluta om universitetet vill inkludera dessa förmågor i examen.

7.3 Målen värderingsförmåga och förhållningssätt

Målen som avser värderingsförmåga och förhållningssätt tar sin utgångspunkt i den utbildningsvetenskapliga kärnan.

Lärandemålet att visa förmåga att beakta frågor om demokrati och andra värdegrundsfrågor som jämställdhet och jämlikhet, mångfald och mänskliga rättigheter inom yrkesområdet preciseras samt knyter an till att rymma fler exempel på värdegrundsfrågor än enbart mänskliga rättigheter. Insatser från bl.a. folkhögskolor ger mervärden i förhållande till insatser som enbart sker via statliga myndigheter eller kommuner. Folkhögskolor har en viktig roll i det civila samhällets arbete mot utanförskap och för demokrati och mänskliga rättigheter (prop.2013/14:172, bet. 2013/14:KrU8, rskr. 2013/14:379)

Målet att visa förmåga att identifiera sitt behov av ytterligare kunskap och att fortlöpande utveckla sin kompetens föreslås kvarstå i enlighet med nuvarande examensbeskrivning för folkhögskollärarexamen

7.4 Övrigt

För folkhögskollärarexamen ska studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete). Detta föreslås finnas kvar för att examensbeskrivningen ska följa de riktlinjer som gäller för övriga examina på högskolenivå.

Kravet i examensbeskrivningen att studenten ska ha fullgjort handledd praktik bör finnas kvar även i fortsättningen. Detsamma gäller de preciserade krav som varje högskola själv bestämmer inom ramen för kraven i examensbeskrivningen.

I den nuvarande examensbeskrivningen anges att en folkhögskollärary-examen kan utfärdas med inriktning antingen mot folkhögskola eller mot studieförbund. Det har dock, enligt utbildningsansvariga vid Linköpings universitet, aldrig utfärdats någon examen med inriktning mot studieförbund. Då det inte finns någon efterfrågan på en examen med inriktning på studieförbund bör den tas bort.

8 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslagen i promemorian är avsedda att förbättra folkhögskollärarytbildningen och ge de studenter som erhåller folkhögskollärarexamen bättre förutsättningar att möta de krav som folkhögskolans verksamhet ställer på lärare i dag. Ändringarna i examensbeskrivningen för folkhögskollärarexamen bör därför träda i kraft så fort som möjligt. Innan den nya examensbeskrivningen kan börja tillämpas behöver Linköpings universitet dock få tid att fatta nödvändiga beslut om t.ex. nya utbildningsplaner och kursplaner och att anpassa utbildningen till den nya examensbeskrivningen. De studenter som söker till utbildningen måste också kunna få korrekt information i god tid innan ansökan ska göras. Ändringarna bör därför träda i kraft den 1 juli 2015, men börja tillämpas först vid antagning till utbildning som börjar efter utgången av december 2015 och i fråga om utbildning som bedrivs efter utgången av december 2015 eller folkhögskollärarexamina som utfärdas därefter.

Den som före den 1 januari 2016 har påbörjat en utbildning till folkhögskollärare enligt de äldre bestämmelserna och den som dessförinnan har antagits till en sådan utbildning men fått anstånd till tid därefter med att påbörja utbildningen, bör ha rätt att slutföra sin utbildning för att få en examen enligt de äldre bestämmelserna, dock längst till och med utgången av december 2019. Det finns inte någon allmän regel om hur lång övergångsperiod som krävs för att få slutföra studier enligt äldre bestämmelser. Övergångsperiodens längd är något som avgörs från examen till examen. Längden beror på en avvägning mellan å ena sidan att ge studenterna goda möjligheter att avsluta sina studier och få sitt examensbevis inom rimlig tid, trots eventuella förseningar, föräldraskap, sjukdom eller andra studieuppehåll, och å andra sidan behovet av att så snart som möjligt fasa ut gamla studieordningar. Ofta är övergångsbestämmelserna förhållandevis generösa mot studenterna. Folkhögskollärarytbildningen är endast ett år lång. En övergångsperiod om fyra år bör därför vara tillräckligt lång för att ge studenterna en rimlig möjlighet att trots uppehåll slutföra utbildningen enligt äldre bestämmelser och få ut sin examen.

Den som har antagits till utbildning och fått anstånd med att påbörja studierna till efter den 1 januari 2016 har ännu inte påbörjat sin utbildning när den nya examensbeskrivningen ska börja tillämpas. En sådan student bör därför som huvudregel anses vara mottagen till utbildningen enligt de nya bestämmelserna. Detta gäller dock inte om

den som har antagits har valt att utnyttja sin rätt enligt ovan att slutföra sin utbildning enligt de äldre bestämmelserna.

9 Konsekvensutredning

9.1 Ekonomiska konsekvenser

De föreslagna justeringarna av folkhögskolläraryxamen ryms inom befintliga ekonomiska ramar. Folkhögskolläraryxamens omfattning ligger fortsatt inom nuvarande 60 högskolepoäng.

9.2 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

9.3 Konsekvenser för enskilda huvudmän

Förslagen bedöms få konsekvenser för Linköpings universitet som är det enda lärosäte i landet som anordnar folkhögskolläraryxamen. Förslagen till förändringar i folkhögskoleläraryxamen kommer att medföra vissa ändringar i utbildningens innehåll. Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för övriga huvudmän.

9.4 Konsekvenser för deltagare i utbildningen

Samtliga förslag i promemorian är avsedda att förbättra folkhögskolläraryxamen. De förslag som gäller innehåll i utbildningen bedöms i flera avseenden öka utbildningens kvalitet och därmed få positiva konsekvenser för de studenter som erhåller folkhögskolläraryxamen, genom att de ges bättre förutsättningar att möta de krav som folkhögskolans verksamhet ställer på lärare i dag.

9.5 Konsekvenser för jämställdhet och integration

Förslagen får inga konsekvenser för jämställdhet och integration eftersom förslaget bedöms vara lika för alla oavsett kön och bakgrund.

9.6 Sveriges medlemskap i Europeiska unionen

Förslagen får inga konsekvenser i förhållande till Europeiska unionens regelverk.